

KARS İLİNİN KÜLTÜREL MİRAS KAYNAKLARI VE SWOT ANALİZİ¹

Makale Gönderim Tarihi: 15.04.2021 Yayıma Kabul Tarihi: 10.05.2021

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 12, Sayı 23, 2021
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Kübra ÇELİK
Doktora Öğrencisi
Kafkas Üniversitesi
Kars, Türkiye
kubrapirim@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4419-8197

Erol GEÇGİN
Dr. Öğr. Üyesi
Kafkas Üniversitesi
Sarıkamış Turizm Fakültesi
Gastronomi ve Mutfak Sanatları
Bölümü
Kars, Türkiye
erolgecgin@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8375-9343

ÖZ İnsanların özellikle farklı kültürleri ve kültürel kaynakları görme istekleri oldukça artmıştır. Bu kültürel kaynaklara sahip illerden biri de Kars'tır. Kars ili bünyesinde Ani Antik Kenti, Baltık Mimarisi ve diğer somut ve somut olmayan kültürel değerleri bulundurmaktadır. Çalışmada, Kars'ın turizm potansiyelinin artırılması ve kültürel çekiciliklerin değişen turizm faaliyetlerine göre düzenlenmesi ve turistik bir ürün olarak sunulması için nelerin yapılması gerektiği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaçla araştırmada, kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik SWOT analizi yapılmıştır. Kars ilinin kültürel miras varlıklarına yönelik yapılan analize göre güçlü yönler grubunda 11, zayıf yönler grubunda 14, fırsatlar grubunda 9 ve tehditler grubunda 6 olmak üzere toplam 40 adet faktör ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ani antik kenti, Baltık mimarisi, kültür turizmi

JEL Kodu: L83, M30, M39

Alan: Turizm Pazarlaması

Türü: Araştırma

DOI: 10.36543/kauibfd.2021.014

Atıfta bulunmak için: Çelik, K. & Geçgin, E. (2021). Kars ilinin kültürel miras kaynakları ve swot analizi. *KAÜİBFD*, 12(23), 295-321.

¹ İlgili çalışmanın etik kurallara uygunluğu beyan edilmiştir.

CULTURAL HERITAGE SOURCES AND SWOT ANALYSIS OF KARS PROVINCE

Article Submission Date: 15.04.2021 Accepted Date: 10.05.2021

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUEAS
Vol. 12, Issue 23, 2021
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Kübra ÇELİK
Doctorate Student
Kafkas University
Kars, Turkey
kubrapirim@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4419-8197

Erol GEÇGİN
Asst. Prof.
Kafkas University
Sarıkamış Faculty of Tourism,
Department of Gastronomy and
Culinary Arts
Kars, Turkey
erolgecgin@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8375-9343

ABSTRACT People's desire to see especially different cultures and cultural resources has increased considerably. One of the provinces with these cultural resources is Kars. Kars province contains the Ancient City of Ani, Baltic Architecture and other tangible and intangible cultural values. In the study, an answer was sought to the question of what should be done to increase the tourism potential of Kars, to organize the cultural attractions according to the changing tourism activities and to present it as a touristic product. For this purpose, SWOT analysis for the development of cultural tourism was conducted in the research. According to the analysis of the cultural heritage assets of Kars province, a total of 40 factors were revealed, 11 in the strengths group, 14 in the weaknesses group, 9 in the opportunities group, and 6 in the threats group.

Keywords: *The ancient city of Ani, Baltic architecture, cultural tourism*

Jel Codes: *L83, M30, M39*

Scope: *Tourism Marketing*

Type: *Research*

1. GİRİŞ

Dünyanın en hızlı büyüyen ve gelişen faaliyetlerinden birisi de turizmdir. Bu özelliğinden dolayı her ülke turizme ayrı önem vermiştir. Çünkü turizm ülkelerde döviz girdisi ve gelir artırıcı bir etkiye sahiptir. Ancak son zamanlarda turizmin olgunlaşması ve doyuma ulaşması farklı turizm faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır (Günel, 2005, s. 92). Ayrıca kültür turizmi, turizm pazarında en hızlı büyüyen turizm pazarı türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Efentaki ve Dimitropoulos, 2015, s. 416). Bu turizm faaliyetlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Özel ilgi turizmi, macera turizmi, eko turizm ve kültür turizmi. Bu turizm faaliyetlerinin içinde en çok gelişim gösteren kültür turizmidir. Kültür turizmini, bünyesinde farklı faaliyetler barındırmaktadır. Bu faaliyetlere katılan kişiler, tarihi mekanlar ve müzeleri, mimari açıdan değerli yerleri, sanatsal faaliyetlerin bulunduğu galerilerin olduğu yerleri, festivalleri, heykelleri, müzik ve dans etkinliklerini, tiyatro gösterilerini, dini festivalleri izlemek ve katılmak amacını taşımaktadırlar (Richards, 2001, s. 23). Yani kültür turizmi bir bölgenin soyut varlıkları ile somut varlıkların tümünü oluşturmaktadır.

Doğaner (2013, s. 19), kültür turizmini şöyle tanımlamaktadır: *“İnsanların yeni bilgi, deneyim kazanarak kültür seviyelerini arttırmak ve kültürel farklılıkları öğrenmek amacıyla kültürel mekanları görmek ve kültürel olaylara katılmak için yer değiştirmesidir.”*

Kültür turizmi, kültürel bakımdan farklılık teşkil eden yerleri görmek, gittikçe kaybolan yaşam biçimlerini gözlemlemek, geçmiş kültürlerle ait tarihi eserleri gezip görmek gibi faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanabilir (Aydın, 1990, s.27). Bu tanıma göre kültür turizminin kapsamına oldukça farklı faaliyetler girmektedir. Bu geniş kapsamdan farklı olarak Fagence (2003, s. 57), kültür turizminin kapsamına giren faaliyetleri aşağıdaki gibi üç gruba ayırmıştır:

- Yüksek, kurumsallaştırılmış, kültür turizmi (müzeler, sergiler, görsel sanatlar, tarihi yerler, tiyatro, edebiyat, bilim ve teknoloji merkezleri),
- Halk, popüler kültür turizmi (Film, eğlence, spor, kitle iletişim araçları, alışveriş, etkinlikler, yemek, ürün, el sanatları, gelenekler ve görenekler),
- Etnik semboller turizmi (Dil, eğitim, ulaşım, din, giyim, süsleme ve lehçe).

Bu varlıklardan istifade eden kişilere kültürel turist adı verilmektedir. Kültürel turist diğer turistlerle oranla daha bilinçli olması sebebiyle bu tür farklı turizm faaliyetlerine katılmaktadır. Turistlerin kültürel turizme katılma sebeplerini şu şekilde sıralanabilir (Akgül, 2003, s. 57):

- Kültür turizmi ile başka ülkelerdeki insanların yaşam tarzlarını görmek,
- İletişim ağlarından öğrenilen haber ve bilgiyi daha iyi kavramak,
- Kültür turizmi ile birlikte başka toplumlara uyum sağlamak,

- Geçmişte yaşanmış günümüzde tarih olmuş yer ve olaylara katılmak (tapınaklar, harabeler, yakın tarih vb.),
- Toplumsal motifler, dürtüler tanıyıp bunlar sayesinde dünyayı öğrenmek,
- Kültürel turizm ile farklı yerleri görme isteğine sahip olmak.

Her ülke için kültür ve kültürel varlıklar oldukça değerlidir. Kültür turizminin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak öncelikle olumlu etkilerden söz etmek gerekir. Olumlu etkileri şu şekilde sıralayabiliriz (Mckercher & Cros, 2002, s. 58-59; Kousis, 2000, s. 471; Huh, 2002, s. 8 ve Akgül, 2003, s. 63):

- Yerel halkın ekonomik ve kültürel seviyesini yükseltir.
- Yerel halkın toplum bilinci ve iş olanaklarının yükseltir.
- Kültür turizmi ile eski yapılara yeni kimlik kazandırılarak korunmasına katkı sağlar.
- Bölgeye gelen turistlerin destinasyon kültürü ve bölgenin tarihi hakkında bilgi sahibi olmasına katkıda bulunur.
- Kültür turizmi uluslararası turizm talebinin artmasına katkı sağlar

Kültür turizmin olumsuz etkileri ise şunlardır (Mckercher & Cros, 2002, s. 60-61):

- Kültürel varlıkları ziyaret için turistlerin gelmesi sonucunda, yerel halk üzerinde trafik, çöp, gürültü sorunu ortaya çıkarmaktadır.
- Kültür turizmi ile birlikte yerel halk yalnızca turizme bağımlı hale gelebilir.
- Turistlerin davranışlarının ölçüsü kaçtığına, yerel halk üzerinde olumsuz etkiye ve tepkilere neden olabilir.
- Turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgelerde alt yapı uygun standartlarda sağlanmazsa, çevresel değerlerin yok edilmesine buna bağlı olarak da gelen turistlerin tatminsizliğine neden olabilir.
- Yerel halkın örf ve adetleri, somut olmayan kültürel yapıları korunmaz ise zamanla bu önemli özelliklerini kaybetme durumu söz konusu olabilir.
- Kültürel varlıkların zaman içerisinde hor kullanılması varlıkların bozulmasına yol açmaktadır.

Bu bilgiler ışığında kültürel varlıklar amaçlarından saptırılmadığı zaman hem ülkeye hem de bölgeye olumlu etkiler sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı da Kars ilinin sahip olduğu kültürel varlıkların bilinir hale gelmesi, bu varlıkların gelecek nesillere ulaştırılması ve turistik değer olarak ortaya çıkarılmasıdır. Ayrıca Kars'ın turizm açısından gelişmesine katkı sağlayacak teorik bir çerçeve oluşturmaktır. Bu çalışmada, Kars bünyesinde kültür turizmine yönelik arz

kaynaklarını barındırdığından, bunların görünür olması ve kültür turizm kapsamında tanınmasına yardımcı olunması hedeflenmektedir. Bunun için araştırmada Kars ilinin kültürel turizm potansiyelinin geliştirilmesi amacıyla SWOT analizi yapılmıştır.

2. TEORİK ARKA PLAN

2.1. Kars İlinin Genel Özellikleri

Kars ismi Karsaklar'dan gelmektedir. Karsaklar, Kafkas dağlarından gelip Dağıtsan'a yerleşen Bulgar Türkleri'nin "Velentur" boyunun bir oymağıdır. Yani Kars Türkiye'deki en eski Türkçe il adına sahip ildir. Kars'ın tarihine bakacak olursak sırasıyla şu devletlerin egemenliğinde kalmıştır (<http://www.kars.gov.tr/gecmis-donem-valiller>):

- M.Ö. 5000-4000 yılları arasında Huriler,
- M.Ö. 9. Yüzyılda ise uzun bir süre Urartular,
- M.Ö. 665 yılında ise İskitler'in yerleşim yeri olmuştur.
- M.Ö. 145 yılında ise Persler egemenliği altında kalmış ve daha sonra Karsaklı Beyliği kurulmuş, sonra ise uzun bir dönem Karsaklar bu bölgede yaşamışlardır.
- 430 yılında Sasaniler burada yaşamış ve bu dönem içinde bu bölge Sasani, Bizans ve Araplar arasında yapılan savaşlara tanıklık etmiştir.
- 1064 yılında ise Alp Arslan önderliğinde Selçuklular hâkim olmuşlardır.
- 1200 yılında Gürcüler,
- 1239'da Moğollar,
- 1406'da Karakoyunlular,
- 1467'de de Akkoyunlular Ani Antik Kentine egemen olmuşlardır.
- 1535 yılında ise bu bölge Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir.

Ancak 1853-1856 Osmanlı Rus Savaşında, bölgede yaşayan halk, Rus ordularına geçit vermemiş, bölge Ruslara karşı savunulması sonucunda; 1855 yılında Sultan Abdülmecid'in fermanıyla Kars'a zafer madalyası verilmiştir. Bu madalya Anadolu'da verilen ilk gazilik madalyasıdır (<http://www.kars.gov.tr/gecmis-donem-valiller>). Daha sonra ise şehir 1878 yılında 1918 yılları arasında Rus işgali altında kalmış. 1918 yılında ise Anadolu'nun ilk cumhuriyeti olan Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti kurulmuş daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır.

Çalışma sahasını oluşturan Kars ili; doğuda Ermenistan, batıda Erzurum, kuzeyde Ardahan, güneydoğuda ise Iğdır il sınırları ile çevrelenmiştir. Kars ili Merkez, Kağızman, Sarıkamış, Digor, Selim, Arpaçay, Susuz, Akyaka olmak üzere toplam 8 ilçeden oluşmakta ve yüzölçümü 10,127 km² dir.

2.2. Kars İlinin Kültürel Kaynakları

Araştırma sahasını oluşturan il tarih boyunca önemli yollar üzerinde bulunmuştur. Bundan dolayı ana çekicilikler tarihsel değerlerden oluşmaktadır. Kars ili, geçmişten günümüze birçok medeniyetin izlerini taşımaktadır. Birçok eser çeşitli nedenlerden dolayı tahribata uğrasa da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 888 eser ve 74 sit alanı kültürel eserler içine almıştır. Bu eser şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 1. Kars İlinin Korunması Gereken Kültürel Eserler ve Sit Alanları

Kars ilinin Korunması Gereken Kültürel Eserler		Kars İlinde Bulunan Sit Alanları	
Yapı/Eser Adı	Sayısı	Yapı/Eser Adı	Sayısı
Sivil Mimarlık Örneği	410	Arkeolojik Sit Alanı	71
Kalıntılar	20		
Dinsel Yapılar	88		
Kültürel Yapılar	71		
İdari Yapılar	75	Kentsel Sit Alanları	1
Askeri Yapılar	118		
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	41		
Şehitlikler	36	Tarihi Sit Alanları	2
Mezarlıklar	25		
Anıt ve Abideler	4		
Toplam	888	Toplam	74

Kaynak: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i-.html>

Tablo 1. de görüldüğü gibi Kars, oldukça fazla esere sahip bir ildir. Bu eserler genelde Ani Antik Kenti, Kars il merkezi ve Sarıkamış çevresinde yoğunlaşmışlardır. Kars ilinin potansiyel kültürel varlıkları aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir:

- Ani Antik Kenti,
- Rus Baltık Mimarisi,
- Diğer Tarihi Yapılar.

2.2.1. Ani Antik Kenti

Ani Antik Kenti Kars ilinin 42 km. kadar doğusunda bulunmaktadır. Ani Antik Kenti'nin kimler tarafından kurulduğu bilinmese de Orta çağda aktif yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Ani Antik Kenti'nin kuruluşunda Urartular, Persler, Kamsarakanlar, Bizanslılar, Emevi ve Abbasiler, Bağratlılar, Büyük Selçuklular, Şeddatlılar, Gürcüler, Celayidiler, Moğollar, Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar söz sahibi olmuşlardır (Gündoğdu, 2006, s. 52). Böylece Ani, farklı dinlere sahip devletlere ev sahipliği yapmıştır. Bu da şehirde farklı kültürlerin yansımalarına etken olmuştur. Ani Antik Kenti'nin çok kültürlü olması, dini ve sivil mimari üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu görkemli şehir için bir dönem "*Ani bir dünya ama dünya bir Ani değil*" denilmiştir (Yiğitbaş, 2014, s. 2). Günümüzde ise UNESCO tarafından 2016 yılında Dünya Kültürel Miras listesinde yer almıştır. Bu önemli antik şehirdeki tarihi eserlere aşağıdaki Tablo 2. de yer verilmiştir.

Tablo 2. Ani Antik Kentinin Tarihi Eserleri

Eser Adı	Eser Adı
Surlar, Aslanlı Kapı ve Diğer Kapılar	Selçuklu Sarayı
Mağaralar	Selçuklu Kervansarayı
Büyük Katedral (Fethiye Camii)	Büyük Hamam, Küçük Hamam
Gagik Kilisesi	Manuçehr Camii
Havariler Kilisesi	Ebu'İMuammeran Camii
Tigran Honents (Resimli) Kilisesi	Genç Kızlar Kilisesi
Aziz Krikor (Poladoğlu) Kilisesi	Bakireler Manastırı
Aziz Prkitch Kilisesi	Ateşgede
İpek Yolu Köprüsü	İç Kale

Kaynak: Demir, 2013:250.

Ani söz konusu olduğunda ilk bahsedilmesi gereken eserler surlar ve kapılardır. Ani Antik Kenti dörtgen ve daire planlı yapılmış birçok burçla kuvvetlendirilmiş olup, şehirdeki surların uzunluğu 4,500 metre, yüksekliği ise 8 metredir. Şehir surlarla çevrelendiğinden kapılardan giriş sağlanmaktadır.

Şehirde yedi kapı bulunmaktadır. Bağsekisi Kapısı'ndan sonraki kapı, üzerinde kükreyen aslan bulunan Aslanlı ya da orta kapıdır. Bu kapı üzerinde Selçuklu sultanı Alp Arslan tarafından görevlendirilen Şeddatlı Ebu Şuca Muhammed tarafından konulan bir kitabe bulunmaktadır (Yiğitbaş, 2014, s. 1). Kapılar sade olmayıp, üzerlerinde o dönemde yaşayan halkın inanç, düşünce ve kültürlerini yansıtan figürler bulunmaktadır. Üçüncü kapı ise orta kapının kuzeyinde yer alan Çifte Baden Kapısı ya da diğer adı Kars Kapı'dır. Bu kapı, sağında ve solunda iki dairesel burç ile korunmaktadır. Dördüncü kapı ise orta kapının solunda yer alan Hıdırellez Kapısı'dır. Beşinci kapı ise Tatarcık Kapısı'dır. Bu kapı Acemoğlu ve Mıgmiğ Deresi yönüne doğru açılmaktadır. Altıncı kapı Divin Kapısı'dır. İpek yolu bu kapının girişindeki köprüden geçerek Ani şehrine ulaşır. Arpaçay'a açılan kapıdır. Yedinci kapı ise Suyolu Kapısı'dır ve aynı zamanda batıya açılan tek kapıdır.

Fotoğraf:1 Ani Antik Kent Surlar ve Kapılar

Kaynak: <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54868/dunya-miras-listesinde-ani-orenyeri.html>

Ani Antik Kenti'nde en önemli eserlerden biri de Büyük Katedral'dir. Türkler bu şehri ele geçirdiğinde bu eserin ismini Fethiye Camii olarak değiştirmişlerdir (Yiğitbaş, 2014, s. 3). Bu eser Kral Sembat'ın eşi Katranide'nin emriyle 1001 tarihinde inşa edilmiştir. Bu büyük eserin mimarı Tiridat'tır. Tiridat aynı zamanda Ayasofya'yı da onaran mimardır. Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan, 1064 yılında kenti fethettiğinde, fethi izleyen ilk cuma namazını burada kılmıştır. Anadolu topraklarında ilk kılınan Cuma namazı olduğundan dolayı ismi Fethiye Camii olarak değiştirilmiştir (Gündoğdu, 2006, s. 55). Fethiye Camii'nin mimari tarzı oldukça ileri düzeydedir. Fethiye Camii'nin dikdörtgen planlı yapısı kayalık zemine oturtulmuş olup, temelinden başlanarak yukarıya kadar kesme taşlardan yapılmıştır. Bölgeye özgü volkanik taşlar ve farklı renklerdeki kesme

taşlar ana malzemeyi oluşturmuştur. Fethiye Camisi'nin iç kubbesinin yapısı bazilikal düzenlemeye sahip olup, üçgen şeklinde yükselen haç şeklinde yapılmıştır. Fethiye Camisi'nin tam ortasından ileriye doğru yapılmış kapılar, üstlerde mazgal ve yuvarlak pencereler ile güzel görünüm verilmiştir. Fethiye Camii'nin batı girişindeki kapısının üst tarafı kartal kabartması ve haç motifi ile süslenmiş olup, değerli kabartmalar ile batı cephesine hareketlilik kazandırmıştır. Yapının içinde yuvarlak nişlerle yapılan apsiste, "Tahtta Oturan İsa" tasvirinin, fresk tarzında sahnelenmesi göze çarpmaktadır. Diğer süslemelerin bir kısmı ise bozularak günümüze ulaşmamıştır.

Fotoğraf 2: Büyük Katedral veya Fethiye Camii

Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kars/gezilecekyer/buyuk-katedral-fethye-cam>

Ani Antik Kenti'nde ayakta kalan diğer eser Aziz Grigor Kilisesi ya da diğer adı ile Gagik Kilisesi'dir. Bu kilise, ortada dört ağır paye üzerine oturan oldukça büyük bir kubbe ve etrafı yuvarlak şekilde tasarlanmıştır. Bu yapının mimarı da Tiridat'tır. Dış planı, on iki yüzlüdür; giriş kısmı ise doğu-batı ekseninde değil, güneybatı tarafındadır. Kilisenin her yüzü, değişimli olarak derin niş ve küçük pencerelerden oluşmaktadır (<http://www.kars.gov.tr/>).

Fotoğraf 3: Aziz Grigor Kilisesi

Kaynak: <http://www.virtualani.org/abughamrents/turkish.htm>

Ani Antik Kenti'ndeki diğer önemli eserlerden biri de Şirli Kilisesidir. Ancak bu kiliseyi yaptıran Tigran Honents olduğundan, günümüzde Tigran Honents Kilisesi olarak bilinmektedir. Gürcüler, Ani Antik Kenti'ne hâkim olduklarında 1215 yılında inşa etmişlerdir. Gürcüler içinde dini konulu freskoların fazla olmasından dolayı Şirli Kilisesi adı da verilmiştir. Kilisenin yapısı dikdörtgen planlı olup içten yükselen bir kubbeye sahiptir. Kilisenin dışı gömme sütunlar, yuvarlak kemerlerle çevrelenmiş olup üzerlerinde hayvan motifleri yer almaktadır. Kilise'nin iç kısmında ise dini işlemler bulunmaktadır. Kilise'nin duvarlarında daha çok Hz. Meryem, Azizler ve Hz. İsa'ya ait çeşitli mucizelere yer verilmiştir. Kilise kubbesinin içinde ise Hz. Meryem'in ve On İki Havarilerin melekler tarafından taşındığı işlenmiştir (Gündoğdu, 2006, s. 58-59).

Fotoğraf 4: Tigran Honenst Kilisesi

Kaynak: <https://www.aniharabeleri.org/ani-bolge/tigran-honents-kilisesi>

Ani Antik Kenti'ndeki diğer bir önemli yapı ise Surp Hripsime- Bakireler Kilisesi ve Manastır'dır. Türkiye Ermenistan sınırı sayılan Arpaçay Nehri Vadisi'nin batısında yer alan kilise Ani Antik Kentine gelen kervan yolunun başladığı yere yapılmıştır. Kilisenin mimarisi silindirik bir plana sahip olmakla birlikte kubbesinin görünümü çadır şeklindedir (Belli, 2006, s. 4).

Fotoğraf 5: Surp Hripsime- Bakireler Kilisesi

Kaynak: <https://arkeokur.tumblr.com/post/80578450441/ani-tanr%C4%B1%C3%A7a-anahitin-kenti>

Ani Antik Kenti'ndeki bir başka eser ise Aziz Prkitch (Kutsal Kurtarıcı) Kilisesidir. Kilise M.S. 1036 yılında inşa edilmiştir. Ancak kilisenin bir kısmı yıkılmaya yüz tutarken 1342 yılında Atabekler tarafından restore edilmiştir. Ancak daha sonra 1930 yılında yıldırım düşmesi sonucu kilisenin yarısı yıkılmıştır (Yiğitbaş, 2014, s. 4).

Fotoğraf 6: Aziz Prkitch Kilisesi

Kaynak: <https://arkeokur.tumblr.com/post/80578450441/ani-tanr%C4%B1%C3%A7a-anahitin-kenti>

Ani Antik Kentin içindeki eserlerden biri de Surp Arakelots-Havariler Kilisesidir. Ne zaman yapıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak Abugamir Pahlavuni 1031 tarihli kitabesinde XI. yüzyılda inşa edildiği belirtmiştir.

Ani Antik Kenti'ndeki bir diğer eser ise Kızkale ve Kilisesi'dir. Bu kilise Arpaçay ile çevrili dik kayalara üzerine kurulmuştur. Kalenin içinde ev temelleri bulunmuştur ve belki de buradaki evler son yerleşim yerleridir. Bu kiliseye Ermenice Kuysiamrots veya Kusanats denilmekte, Türkçe de ise Bakireler Kalesi olarak adlandırılmaktadır.

Fotoğraf 7: Kızkale ve Kilisesi

Kaynak: <https://arkeokur.tumblr.com/post/80578450441/ani-tanr%C4%B1%C3%A7a-anahitin-kenti>

Ani Antik Kenti'nde en eski yapılardan biri de Ateşgede- Ateş Tapınağıdır. Nikolai Marr'ın yaptığı kazılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Hristiyanların ilk dönemlerine ait açık hava şehitliği ya da bir Zerdüşt tapınağıdır. Tapınağın en üst bölümü yıkılmış olmakla birlikte yapı, yüksek silindirik kaideler üzerine inşa edilmiş olup, dört büyük sütun oluşmuştur (Gündoğdu, 2006, s. 57).

Fotoğraf 8: Ateşgede-Ateş Tapınağı

Kaynak: <https://arkeokur.tumblr.com/post/80578450441/ani-tanr%C4%B1%C3%A7a-anahitin-kenti>

Ani Antik Kenti'nde İslamiyet'in etkisi altında kalınarak yapılan eserler de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Manuçehr Camii'dir. Aslında Ani Ulu Camii olarak da bilinir. Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan Ani'yi fethettikten sonra buranın yönetimini Ebu Manuçehr'e bırakmıştır. Camii, Ebu Manuçehr'in bu şehirde yaptırdığı ilk yapı olma özelliğini taşımaktadır. Ebu Manuçehr Camii'nin minaresi Gazneliler'in zafer kulelerine gibi tek kule şeklinde yaptırılmıştır. Bu caminin Anadolu'nun en eski camisi olduğu düşünülmektedir (<http://www.kars.gov.tr/>). Cami haricinde İslam etkisinde kalınarak yapılan hamamlar, saray ve çarşı gibi yapılara da rastlanılmaktadır.

Fotoğraf 9: Manucehr Camii

Kaynak: <https://www.aniharabeleri.org/ani-bolgesi/ebul-menucehr-camii>

Ani Antik Kentinde rastlanılan diğer yapılar ise Mağaralar-Yeraltı Kenti ve Kuş Evleri'dir. Özellikle Bostan Deresi'nin çevresinde kayalara oyulmuş mağaralar ve iki katlı evlere rastlanılmaktadır. Bu yerler genellikle depo, kuş evleri ve mezarlar olarak kullanılmıştır.

Fotoğraf 10: Mağaralar-Yeraltı Kenti ve Kuş evleri

Kaynak: <https://arkeokur.tumblr.com/post/80578450441/ani-tanr%C4%B1%C3%A7a-anahitin-kenti>

2.2.2.Rus Baltık Mimarisi

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra, Ruslar Kars ve çevresini işgal etmişlerdir. Ruslar bu bölgede Karskaya Oblastında adında idari bir yapılanma içine girmişlerdir. Bu oblast idari birimin 4 alt bölgesini oluşturmuştur. Bu bölgeler: Kars, Ardahan, Oltu ve Kağızman'dır. Kars ilinin diğerlerine oranla gelişmesinin nedeni Rusların garnizon merkezi olmasıdır (Türkan & Durak, 2016, s. 1). Ruslar, Kars'ta kırk yıl süren egemenlikleri sonrasında çeşitli eserler de bırakmışlardır. Bu kırk yıllık süre içerisinde şehir mimarisinde önemli etkileri görülmüştür. Ruslar Kars'ı ele geçirdikten sonra Osmanlı mimarisine dokunmamışlar ve onun çevresinde yeni yapılar inşa

etmişlerdir. Kuzey Avrupa’da Baltık (Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç) stilinde yapılan eserler, o dönemde Kars iline kazandırılmıştır. Günümüzde ayakta kalan eserler bazıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3. Rus Baltık Mimarisi Eserleri

Paşa Konağı	İl Özel İdare Binası
Belediye Binası	Sağlık Müdürlüğü Binası
Defterdarlık Binası	Fethiye Camii
Çocuk Kütüphanesi Binası	Gümrük Binası
Konservatuar Binası	Kars Butik otel
Vali Konağı	Azerbaycan Başkonsolosluğu
Hekim Evi	Fevzi Paşa İ.O.
İsmet Paşa İO	Eski Ordu Evi (SERKA Binası)
Baro Binası	Ticaret Odası Binası

Kaynak: Demir, 2017, s.143; Gündoğdu, 2007, s. 89-90.

Rus Baltık Mimarisi, geleneksel Osmanlı mimarisinden oldukça farklıdır. Baltık Mimarisi, taş binalar, saçak ve saçak altında subasmanlar, paye, korniş, baca ve çatılarda farklı bir anlayış üzerine kuruludur. Ruslar, Kars’ta inşa ettikleri yapılarda dikdörtgen şeklinde ve ızgara kent yapılanmasını uygulamışlardır. Bu kent planlanmasında bütün caddeler birbirine paralel olacak şekilde ve hiçbir çıkmaz sokağın olmadığı yapılar olarak inşa edilmiştir. Aynı zamanda yapılan evler tek, iki ve üç kattan oluşacak şekilde, bitişik nizam olarak tasarlanmıştır (Çiftçi, 2000, s. 56).

Rus Baltık Mimarisi ile yapılan bu evlerin duvarlarının yapılmasında genellikle andezit ve bazalt taşları kullanılmıştır. Kars’ta yapılan evlere oranla bu yapıların duvarları daha kalın bir şekilde yapılmıştır. Baltık Mimarisi ile yapılan bu yapıların, taşıyıcı duvarların kalınlığı 50 cm ile 100 cm arasında değişmektedir. Bu yapılar dikdörtgen planlı olup yapıların içlerine giriş holden sağlanmaktadır. Aynı zamanda odalar arasında geçişlerin olduğu, yapının en arkasında ise veranda ya da camekan bölümlerin olduğu görülmektedir. Bu yapılarda genellikle çok fazla süslemenin yapıldığı ve yapılan süsleme sanatında farklı üslupların olduğu görülmektedir. Bu yapıların diğer en önemli özeliği de “peç” adı verilen ısıtma sistemlerinin olmasıdır. Peç adı verilen sistem ile duvarların içinden geçirilen borular sayesinde bütün yapı ısıtılmaktadır.

Kars'ta, Rus Baltık Mimarisi ile yapılan yapılarda cephelerin tasarlanmasında Batılı neoklasik, eklektik özellikler görülmüştür ve sokağa açılan giriş kapısının üzerinde saçaklar bulunmaktadır. Yapıların genelinde özellikle giriş kapısı ön planda olup, giriş kısmında işçilik sanatının yoğun olduğu görülmüştür (Türkan & Durak, 2016, s. 3-4). Çatı kısımları ise kurşun, çinko veya sac malzemesinden yapılmış olup, sistem olarak çoğunlukla kırma veya beşik çatı kullanılmıştır. Çatıların en önemli özelliği ise saçaksız olarak tasarlanmasıdır (Serbest & Demirci, 2007).

Tüm anlatılanlara baktığımızda, Kars yapılarında; Baltık Mimarisi içinde, klasik rönesans üslubundan başka, neoklasik, neogotik, barok, ampir üslup zenginlikleri, Kafkas, Orta ve Batı Rus unsurları da görülmektedir. Böylece Kars mimarisi Anadolu'dan ayrılarak farklı bir mimariye sahip olmuştur. Bu eserlerin bir kısmı ise şunlardır: Kars ilinde ilk göze çarpan Baltık mimarisi eseri, hekim evidir. Bu yapının dış cephesi barok mimarisi tarzında yalancı sütunlar, rölyefler ve kartuşlarla süslenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra doğum evi olarak kullanılmış ve daha sonra hekim evi olmuştur. Günümüzde ise, Cheltikow Oteli olarak kullanılmaktadır. Otelin adı, yapının eski sahipleri olan Cheltikow ailesinin ismini yaşatmak amacıyla konmuştur (<https://kars.ktb.gov.tr/TR-54889/xixyy-baltik-mimari-ornekleri.html>).

Fotoğraf 11: Cheltikow Otel

Kaynak: <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54889/xixyy-baltik-mimari-ornekleri.html>

Kars'taki diğer bir yapı ise defterdarlık binasıdır. Bu yapı Rus Baltık mimarisinin o dönemde yapılmış en önemli eserlerden biridir. Bu yapı üç katlı olup, dış cephesindeki kartuş süslemeleri ile oldukça etkileyici bir eserdir. Bu yapının restore edilme işlemi 1980 yılından sonra yapılmıştır (Gündoğdu, 2007, s. 92).

Fotoğraf 12: Defterdarlık Binası

Kaynak: Erol Geçgin'in Fotoğrafları.

Baltık mimarisi tarzında yapılan diğer bir eser ise günümüzde belediye binası olarak kullanılan yapıdır. Bu yapı altı kattan oluşmakta, üç katı zeminin üstünde üç katıda zeminin altında bulunmaktadır.

Fotoğraf 13: Belediye Binası

Kaynak: Erol Geçgin'in Fotoğrafları

Ruslar tarafından Baltık mimari tarzda yapılmış bir başka ise, günümüzde İl Özel İdare Binası olarak kullanılmaktadır. Bu bina ilk yapıldığında kilise olarak kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilanından 1980 yılına kadar Ziraat Bankası olarak kullanılmış, daha sonra İl Özel İdare binasına dönüştürülmüştür.

Rusların yaptığı başka bir eser ise Sağlık Müdürlüğü Binası'dır. Rus Baltık mimari tarzında 1907 yılında inşa edilmiş olup üç kattan oluşmaktadır. Cumhuriyetten sonra bir süre Kars devlet hastanesi olarak hizmet vermiş daha sonra Sağlık Müdürlüğü bünyesine verilmiştir.

Fotoğraf 14: Sağlık Müdürlüğü Binası

Kaynak: <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54889/xixyy-baltik-mimari-ornekleri.html>

Diğer önemli bir eser de Eski Gümrük Binası'dır. İki katlı ve dikdörtgen planlı bina Kars tren istasyonundaki gar binalarından birisidir. 19. Yüzyıl sonunda şehirdeki diğer Baltık mimari tarzı yapılarla benzerlik gösteren bina Cumhuriyetin ilanından sonra Kars Gümrük Binası olarak kullanılmış. 2001 yılında restorasyonu yapılarak Kent Konseyi Binası olarak hizmete açılmıştır (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kars/kulturenvanteri/esk-gumruk-bnasi--kent-konsej>).

Baltık mimari tarzda yapılan diğer bir eser ise, Fethiye Camii'dir. Fethiye Camii aslında Alexander Levski Katedrali adıyla, 1905'de Çarlık Rusya döneminde, Rus Ordusu tarafından Ortodoks Kilisesi olarak inşa edilmiştir. Kilise inşasında dikdörtgen planlı kesme taşlar kullanılmıştır. Cami sağ ve sol olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. 1953'de ise kubbeleri sökülmüş ve 1970 yılına kadar spor faaliyetleri için kapalı spor salonu olarak kullanılmıştır. Bu yapı 1985 yılında ise iki yanına minare yapılarak cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapının genelinde bazalt ve granit taşlar kullanılmıştır. Ayrıca yapının dış cephesinde bitki ve geometrik desenlerden meydana gelen süslemeler yer almaktadır (<https://karskulturturizm.gov.tr/>).

Fotoğraf 15: Fethiye Camii

Kaynak: <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54874/camiler-ve-kiliseler.html>

Baltık Mimari tarzda yapılan eserlerden biride İsmet Paşa İlkokulu'dur. Rus işgalinden sonra 1886-1888 yılları arasında inşa edilen bina 1920'den sonra Kazım Karabekir tarafından maddi durumu olmayan çocuklar için yatılı okula dönüştürülmüştür. 1991 yılından beri İsmet Paşa İlkokulu olarak hizmet vermektedir.

Fotoğraf 16: İsmet Paşa İlkokulu

Kaynak:http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/36/01/713164/?CHK=4388a5d502f68bc5194d032d5a647d66

Baltık Mimari tarzında 19. yüzyılda kışlık köşk tarzında inşa edilmiş ve özelliklerini koruyarak günümüze ulaşan diğer bir eserde Paşa Konağı'dır. Bu kışlık köşkün ön tarafına, yalancı sütunlar ve kartuşlarla hareketlik kazandırılmıştır. 1960 yılına kadar kışlık köşk olarak kullanılan eser, o tarihten sonra konak olarak hizmet vermektedir (Gündoğdu, 2007, s. 90).

2.2.3. Diğer Tarihi Yapılar

Bu yapıların en önemlisi Ebul Hasan Harakani Külliyesi'dir. Kendi döneminin en önemli mutasavvıflarından birisidir. Ebul Hasan Harakani, Silsile-i Aliyye'nin altıncısıdır. Selçuklar'ın Anadolu'ya akınları zamanında Kars'a gelen Ebul Hasan Harakani, bu bölgede şehit olduğu için türbesi bu ilde bulunmaktadır. Selçuklu sultanı Alp Arslan tarafından türbesi yaptırılmıştır.

Kars ilinin diğer önemli eseri Kars Kalesi'dir. Saltuklu sultanı emri ile veziri Firuz Akay tarafından inşa edilmiştir. Kale 27 km uzunluğunda olup, 220 burçtan oluşmaktadır. Kars Kalesi'nin dış cephesi kesme bazalt taşlarından yapılmıştır. Kalenin üç kapısı bulunmaktadır. Birinci kapı, Su Kapısı veya Çeribaşı Kapısı olarak bilinmektedir ve batı tarafına açılmaktadır. İkinci kapı, Kağızman Kapısı veya Orta Kapı olarak geçmektedir. Üçüncü ise Behram Kapısı ya da Bayrampaşa Kapısı olarak adlandırılmaktadır. Kale surları, 12.yy'da inşa edilmiştir. Timur ve askerleri Anadolu'ya geldiğinde kaleye çok büyük zarar vermiştir. Surlar, Rus işgalinde daha da tahrip edilmiştir. Cumhuriyetten sonra restore edilerek günümüze kadar gelmiştir (<https://www.karstso.org.tr/turizm/>).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde kültürel miras ve kültürel mirasa yönelik SWOT analizine ilişkin yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

Roslan, Ramli ve Choy (2018) Malezya Yarımadası'ndaki Jugra antik kentinin kültürel mirası ve kültür turizmine yönelik SWOT analiz içeren çalışmalarında, Juraga'nın GZFT analizi verileri ile nicel yöntemle anket toplanarak çalışma gerçekleştirilmişlerdir. Çalışma sonucunda Jurga'nın kültürel miras unsurlarına sahip olması güçlü yanını oluştururken, miras değerlerinin tahrip edilmesi ve alt yapı yetersizliği zayıf yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Fırsat perspektifinden bakıldığında katılımcılar miras turizmini bölge için bir fırsat olarak görmektedirler. Jurga'nın ekonomik faktörler nedeniyle korumasız olması ise tehdit olarak algılanmaktadır.

Hausmann (2007), Almanya kültürel miras alanlarına yönelik yapmış olduğu deneysel çalışmada, Almanya kültürel miras alanlarının kültürel turizmin gerçek potansiyelini kullanamadığı sonucunu ortaya koymuştur. Buradan hareketle çalışmada kültür turizmini geliştirmek için potansiyel başarı faktörlerini göstermek ve bunu pazarlama perspektifiyle yapmak hedeflenmiştir.

Akbulak'ın (2016) Ardahan kırsal turizm potansiyeline yönelik SWOT analizi ve analitik hiyerarşi süreci tekniğinden faydalanarak yaptığı çalışmada, Ardahan ili için kırsal turizm potansiyelinin ortaya konulması ve bu potansiyelin değerlendirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın SWOT analizinde Ardahan'ın kırsal turizmi açısından GZFT'leri belirlenmiş, AHS tekniği ile de SWOT faktörlerinin stratejilerin geliştirilmesindeki öncelikler belirlenmiştir. Sonuç olarak ilin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi için 7 strateji belirlenmiştir.

Aytuğ, Eryılmaz, Uçar ve Can (2020) yapmış oldukları çalışmada Sinop ilinin alternatif turizm potansiyeli belirlemek için 22 turizm paydaşıyla görüşme yapmışlardır. Elde edilen verilerle SWOT analizi yapılmıştır ve bunun sonucunda Sinop ilinin kültür turizmi, kırsal ve spor turizmi gibi alternatif turizm potansiyeline sahip olduğu anlaşılmıştır.

Özdemir (2011)'in Safranbolu'nun kültürel miras kaynaklarının korunmasına yönelik yaptığı çalışmada, kültürel miras kaynaklarının korunmasında kültür turizminin önemli bir yer tuttuğuna değinilmiştir. Yöntem olarak literatür taraması ve saha etütleri yapılmıştır. Sonuç olarak Safranbolu'nun kültürel miras kaynaklarının sadece Safranbolu evleri olmadığı, sahip olduğu diğer yerli yabancı eserlerde de koruma bilinci geliştirilerek kültür turizmine kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Karapınar ve Barakazı (2017) Şanlıurfa'da kültürel miras örneği olan Göbeklitepe ören yerinin SWOT analizini yaparak kültürel miras turizminin

sürdürülebilirliğini incelemişlerdir. Yöntem olarak, nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan yapılandırılmamış gözlem kullanılmıştır. Gözlemden elde edilen verilerle SWOT analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, SWOT analizi ile Göbeklitepe'nin güçlü ve zayıf yanları ile fırsatlar ve tehditler belirlenerek sürdürülebilir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bottero, D'Alpaos ve Marellò (2020) kültürel miras varlıklarının korunmasını ve restorasyonunun teşvik edilmesi ve kültürel ve ekonomik fayda yaratmayı amaçladıkları çalışmada, Agliè Kalesi arazisinde bulunan dört tarihi çiftlik evinin (Cascina Mandria, Cascina Lavanderia, Cascina Gozzani ve Cascina Ortovalle) potansiyel yeniden kullanımı ve yönetimi üzerine odaklanmaktadır. Kültürel miras varlıklarının alternatif yönetim stratejilerinin tasarımı ve uygulanmasını desteklemek için SWOT analizinden faydalanılmıştır. Sonuç olarak her bir çiftlik evine ilişkin başarılı yönetim stratejilerinin uygulanmasında en yüksek potansiyele sahip faaliyetler ve işlevler belirlenmiştir.

Yapılmış olan literatür taramasında da görüldüğü üzere kültürel miras kaynaklarının SWOT analizi çalışma konusu bakımından bakir bir alandır. Çalışmalar daha çok kültür turizminin veya kırsal turizmin SWOT analizinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca spesifik olarak Kars ilinin kültürel miras kaynakları ve bu kaynaklara yönelik SWOT analizinin bulunmaması çalışmanın özgünlüğünü ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4. YÖNTEM

Araştırmada, kültürel turizmin geliştirilmesine yönelik SWOT analizi yapılmıştır. Bilindiği üzere SWOT analizi Güçlü Yanlar (S), Zayıf Yanlar (W), Fırsatlar (O) ve Tehditlerin (T) belirlendiği bir analiz şeklidir. Çalışmada yapılan SWOT analizi Kars ilinde kültürel turizm bağlamında alınacak kararlarda önemli destek aracı olmaktadır. Kültürel turizm açısından yapılan SWOT analizi paydaşların stratejisi geliştirebilmeleri için önemli bir adımdır. Bu çalışmada Kars iline ait kültürel turizm kapsamında kültürel varlıklara yönelik güçlü ve zayıf yönleri ile ortaya çıkabilecek olan fırsatlar ve tehditler, başka bir deyişle SWOT faktörler ortaya koyulmuştur. SWOT analizinin Güçlü Yanlar (S) ve Zayıf Yanlar (W) bölümü, iç ve dış paydaşlar yardımıyla yapılırken, Fırsatlar (O) ve Tehditler (T) ise yeni eğilimler, bölgesel gelişmeler ve dış çevresel faktörler göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Araştırmaya temel teşkil edecek yapılar hakkındaki bilgi ise Kültür Varlıkları Genel Müdürlüğü, Kars Valiliği, Kars Ticaret ve Sanayi Odası ve Kültür, Turizm İl Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Çalışma nitel bir çalışma olup literatür taraması ve saha çalışmasına dayanmaktadır. Bu kapsamda konu ile ilgili

birincil ve ikincil veriler incelenmiş ve betimsel bir yöntemle araştırma yapılmıştır.

5. BULGULAR

Kars ilinin kültürel miras kaynaklarının SWOT analizinin amacı; iç ve dış faktörleri göz önüne alarak, bölgede kültürel miras kaynaklarına yönelik güçlü yönler ve oluşan fırsatları neler olduğunu ortaya çıkarmak, bu güçlü yanlar ve fırsatları geliştirilerek kültür turizmi güçlendirilmiş katkı sağlamaktır. Diğer bir yanda ise var olan tehditler ve zayıf yönleri tespit etmek bunlara yönelik ise hızlı bir şekilde bunları ortadan kaldıracak önlemlerin alınmasına çalışmalara yön vermektir. Bu amaç dahilinde Kars ilinin kültürel miras varlıklarına yönelik yapılan analize göre güçlü yönler grubunda 11, zayıf yönler grubunda 14, fırsatlar grubunda 9 ve tehditler grubunda 6 olmak üzere toplam 40 adet faktör ortaya konulmuştur.

5.1. Güçlü Yanlar

Kars'ın sahip olduğu kültürel miras varlıklarının güçlü yanları şöyle sıralanabilir:

G₁: Antik çağlardan gelen zengin tarihi ve kültürel varlıklara sahip olması,

G₂: Kars ili, 13.000 yıllık kesintisiz olarak çeşitli uygarlıklara yerleşim merkezi olması,

G₃: Türkiye'nin en büyük antik şehirlerinden biri olan Ani Antik kenti, Kars ilinde bulunması,

G₄: Türkiye'de benzeri olmayan Baltık mimarisinin örneklerinin ilin her yerinde hissedilmesi,

G₅: Ankara- Kırıkkale- Kayseri- Sivas- Erzincan- Erzurum- Kars hattında sefer gerçekleştiren ve 1933 km'lik yolu tamamlayan TCDD'ye ait ekspres olan Doğu Ekspresi ile Kars seyahatinin son yıllarda özellikle ilgi görmesi,

G₆: Kars ilinde tarihi ve kültürel kaynakların oldukça fazla olması,

G₇: Somut olmayan kültürel varlıklardan olan, Âşıklık geleneğinin sürdürülmesi ve her yıl düzenli olarak organize edilen Türkiye Murat Çobanoğlu Aşıklar Bayramı'nın katılımcı akınına uğraması,

G₈: Türkiye'nin önemli kayak merkezlerinden biri olan Sarıkamış Kayak Merkezi il sınırları içinde bulunması buna bağlı olarak yerli ve yabancı turistlerin gelmesi,

G₉: Kültürel varlıkların korunmasına ve restore edilmesine yönelik Avrupa Birliği destekli projenin onayının çıkması. Ordu Caddesi olarak bilinen yeni adı ise Kazım Karabekir olarak geçen cadde üzerindeki tarihi yapıların restore edilmesi çalışmalarının başlaması,

G₁₀: Kars Valiliğince desteklenen Kars çayının ıslah edilmesi ve Kars Kalesinin çevresindeki hamamlar ve diğer tarihi yapıların, yenilenip turizme kazandırma işlerinin devam etmesi,

G₁₁: Baltık mimarisi açısından eşsiz olması ve ikame olanağının bulunmaması.

5.2. Zayıf Yanlar

Aşağıda sayılan sebeplerden dolayı kültürel miras varlıklarının yeterli düzeyde gelişmediği görülmüştür.

Z₁: Ani antik kenti turizm potansiyelinin yeterince anlaşılması,

Z₂: Baltık mimarisi ilgili şehir planlamasının eksikliği,

Z₃: Tarihi binaların orijinalliğinin bozulması,

Z₄: Restore edilen binaların eski kimliklerinden uzak olması,

Z₅: Mevcut tarihi eserlerden turizm faaliyetlerinin olmaması nedeniyle kazanç sağlanmaması,

Z₆: Şehrin turistik imajının zayıflığı,

Z₇: Kars ilinin büyükşehirlere olan uzaklığı,

Z₈: Kültür varlıklarının buldukları alanlarda hizmet pazarlama kalitesinin düşük olması ve ulaşım olanaklarının yeterli olmaması,

Z₉: Kars iline ait sit alanları, tarihi ve kültürel değerlerin korunması konusunda insanların yeteri kadar bilinçli olmaması,

Z₁₀: Kars ili kış turizm, inanç ve kültür turizmi açısından oldukça turist geldiğinden bu dönemlerde konaklama yerleri açısından yetersiz oluşu,

Z₁₁: Sit alanlarının özensiz kullanılması,

Z₁₂: Kültürel turistik ürünlerde pazarlama ve tanıtım yetersizliği,

Z₁₃: Tarihi ve kültürel değerlere sahip sivil mimari olarak bilinen yapıların restore edilerek turistin hizmetine sunulmaması,

Z₁₄: Kültürel turizmin gelişmesine yönelik birim ve kurumlar arasında koordinasyon eksikliği.

5.3. Fırsatlar

Aşağıda sıralanmış olan maddeler Kars'ın kültürel miras varlığı açısından fırsat olarak değerlendirilebilir:

F₁: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın marka kent çalışmaları,

F₂: Bakü-Tiflis-Kars, Demir İpek yolu olarak bilinen tarihi ipek yolunun faaliyete geçmesi,

F₃: Baltık Mimarisine ait yapıların çok fazla olması,

F₄: Kars ili içinde bulunan şehitlik ve anıtların fazla olması ve Çanakkale'de olduğu gibi turistlerin Kars'a çekilmesi,

F₅: Kars'ta bulunan müzelerin kültürel turizm faaliyetlerinde aktif rol alması,

F6: Şehrin tarihsel dokusuna uygun tarihsel çevre düzenlemelerin yapılmaya başlanması,

F7: Türkiye Turizm Strateji 2023'te kış turizmi koridorunda yer verilmiş olması,

F8: Kültürel varlıkların korunmasına yönelik Avrupa Birliği destekli projelerin desteklenmesi,

F9: Günümüzde bireylerin geçmişlerine olan merak, otantik hayata duyulan özlemin artması.

5.3. Tehditler

Kars kültürel miras varlıkları açısından tehdit oluşturabilecek durumlar aşağıdaki gibi sıralabilir:

T1: Kars ilinin kültürel turizm faaliyetleri konusunda markalaşma eksikliğinin olması,

T2: Kars ilindeki kültürel yapıların yok olması ve bazı yapıların restorasyonuna yeterince önem verilmemesi,

T3: Yeni yapılan yapıların kültürel varlıkların dokularına zarar vermesi ve yapılan yenileme faaliyetlerinde gerekli hassasiyet ve uzmanlığın gösterilmemesi,

T4: Kültürel varlıkların bulunduğu yerlerde hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesi

T5: Tarihi ve kültürel varlıklara ulaşımın bireysel çabalarla gerçekleşmesi,

T6: Kars ili bağlamında yapılan altyapı ve yol çalışmalarının sürekliliği ve tamamlanmasında yaşanan aksaklıklar.

6. SONUÇ

Çalışma konu olan Kars ili, kültür turizmi açısından oldukça zengindir. Kentte, 71 arkeolojik sit alanı, 1 adet kent sit alanı, 2 tarihi sit alanı ve 888 adet kültürel eser bulunmaktadır. Ciddi bir kültür turizmi potansiyeline sahip olmasına rağmen, bu eserler bir sentez içinde sunulmamıştır. Kars'ın mimari yapısına bakıldığında, günümüzde Rus Baltık Mimarisinin izlerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Kars'ta somut ve somut olmayan çok fazla kültür turizmi aracı bulunmaktadır ve bunlar günümüze kadar gelmektedir. Ancak bu değerlerin daha sonraki nesillere aktarılması için işlevlendirilerek kullanılmıyor olması, Kars kenti için önemli bir eksikliklerdir. Yapılması gereken öncelikle bu yapıların tanıtımı yapılarak bilinirliğini arttırmak ve daha geniş koruma bilinci oluşturulmasını sağlamaktır. Turizm açısından da önemli olan bu yapıların, restore edilerek turizm faaliyetlerine dahil edilmesi gerekmektedir. Yani kamu kurumu olarak kullanılan yapıların restore edilerek turizm amaçlı konaklama ve yiyecek içecek işletmelerine dönüştürülmesi gerekmektedir. Ayrıca ilin turizm konusunda bir

eylem planının olması ve buna göre hareket edilmesi amaçlanmalıdır. Ani Antik Kenti'nin değerlerinin restore edilerek korunması ve bu varlıkların iyi bir şekilde tanıtımının ve pazarlamasının yapılması gerekmektedir.

Yapılan SWOT analizi Kars'ın kültür turizmi açısından güçlü yanlarının bulunduğunu göstermektedir. Kentin, Antik çağlardan kalma birçok yapıya ev sahipliği yapması, 13.000 yıllık kesintisiz tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapması, bu uygarlıklardan birçok mimari yapıyı miras alması, bünyesinde birçok somut ve somut olmayan kültürel miras unsuru barındırması gibi güçlü yönleri bulunmaktadır. Buna karşın yapılan SWOT analizinde görüldüğü gibi ilin büyük şehirlere uzaklığı, yerel halkın turizm bilincinin olmaması, doğal ve kültürel varlıkların korunmasında yeterli özenin gösterilmemesi ve bütçenin yetersiz olması, kültür potansiyeline sahip olan bu kentin kültürel bir destinasyon kimliğine erişmesine engel teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak ilin SWOT analizinde tüm boyutlarıyla kültürel varlıklarının olumlu ve olumsuz yanları ele alınmıştır. Kars ilinin turizm potansiyelinin aktif hale getirilmesi için SWOT analizinde gösterilen fırsatların değerlendirilmesi ve zayıf yönlerin bertaraf edilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında kültürel varlıkların korunması ve turizme kazandırılması gerektiği görülmüştür. Bu çalışma Kars ilinin kültürel varlıkları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen bireylere iyi bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışma Kars ilinin kültür turizmi açısından gelişmesine katkı sunmak ve turizm bilincine katkı sağlayıp, güçlü bir kültür destinasyonu olan kentin bu değerlerin farkına varması hedeflenmiştir.

7. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

8. MADDİ DESTEK

Bu çalışmada herhangi bir fon veya destekten yararlanılmamıştır.

9. YAZAR KATKILARI

KÇ, EG: Fikir ve tasarım;

KÇ, EG: Kaynakların toplanması ve/veya işlenmesi;

KÇ: Teorik altyapı ve literatür taraması;

EG: Yöntem ve bulgular;

KÇ, EG: Yazıyı yazan.

10. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışmada etik ilkelere uyulmuştur. Çalışma anket içermediği için etik

kurul kararı gerekmemektedir.

11. KAYNAKÇA

Ağca, B. (1990). Ani Güvercinlikleri, *X. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara.

Akbulak, C. (2016). Ardahan ilinde kırsal turizm potansiyelinin sayısallaştırılmış SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Hümanitas*, 4(7), 1-30.

Akçay, İ. (1964). Ani’de Türk eserleri, *Türk Kültürü*, 22.

Akgül, O. (2003), *Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında kültür turizmi, aphrodisias-geyre örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Anon, A. (2002). *The glory of ani-the millenium celebration of the cathedral of ani*, Yerevan: Mughni Publishing

Belli, O (2006). Kafkasya’nın batıya açılan en büyük kapısı: ani kalesi ve kenti. *Serhat Kültür, Mayıs-Haziran 2006*, 2-6.

Bottero, M., D’Alpaos, C., & Marelllo, A. (2020). An application of the a’wot analysis for the management of cultural heritage assets: the case of the historical farmhouses in the Aglié Castle (Turin). *Sustainability*, 12(3), 1071-1088.

Çınar, S. (2012). Kars’taki Osmanlı Evleri Üzerine Bir Deneme, *I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu*, s.s. 186-219, Iğdır.

Çiftçi, A. (2000). *Kars’ta Rus işgali dönemi (1878-1919) konut mimarisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Ankara.

Demir, M. (2013). *Kars kent coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Demir, M. (2017). Doğal ve beşerî özellikleriyle Kars ilindeki turizm faaliyetlerinin durumu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35, 134-154.

Doğaner, S. (2013). *Türkiye kültür turizmi*. İstanbul: Doğu Kitapevi.

Efentaki, K. ve Dimitropoulos, V. (2015). Economic perspectives of intangible cultural activities. *procedia - Social and Behavioral Sciences*, 175, 415-422.

Fagence, M. (2003). Tourism in destination communities, S. Singh, D. J. Timothy And R. K. Dowling (Ed.), Cambridge: Cabi Publishing.

Gündoğdu, H. (2006). Kültürlerin bulunduğu bir ortaçağ şehri: ani, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 17, 51-84.

Gündoğdu, H. (2007). XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansımaları, XIII. Türk Sanatları Kongresi, s. 79-99, Budapeşte.

Gündoğdu, N.T. (2005). *Batılılaşma dönemi Kars’ın şehir dokusu ve resmi binalar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Hausmann, A. (2007). Cultural tourism: Marketing Challenges and opportunities for German Cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 13(2), 170-184.

Huh, J. (2002). *Tourist satisfaction with cultural/heritage sites: the Virginia historic triangle*, Unpublished master thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.

Karaca, Y. (2004). *Doğu Anadolu bölgesi hıristiyan dini mimarisinde Jamatun yapıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Karamağaralı, B. (1995). Ani Ulu Camii (Manuçehr Camii), IX. International Congress of Turkish Art, Ankara.

Karapınar, E., & Barakazı, M. (2017). Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-18.

Kousis, M. (2000). Tourism and the environment a social movements perspective, *Annals of Tourism Research*, 27 (2), 468-489.

Marr, N.Y. (1921). Ani, la Ville Annenienne en Ruines, Reuedes Etudes Armeniennes.

Mckercher, B. ve Cros H. (2002). *Cultural tourism, the partnership between tourism and cultural heritage management*, New York: The Hawort Pres.

Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu'nun kültürel miras kaynakları ve korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 129-142.

Richards, G. (2001). *Cultural attractions and europeantourism*, New York: Cabı Publishing.

Serbest, B.ve Demirci, N. S. (2007). Kars ve Çevresinde Rus Yönetimi (Karskaya Oblast 1878-1917), 38. *ICANAS Kongresi*, Ankara.

Roslan, Z., Ramli, Z., & Choy, E. A. (2018). The potential of heritage tourism development in Jurga, Selangor, Malaysia, using SWOT analysis. *Selected Topics on Archaeology, History and Culture in the Malay World*, 159-170.

Uluçam, A. (1992). Kars'taki Osmanlı Eserleri, *Yakın Tarihimizde Kars Sempozyumu*, (s. s. 45-166), Ankara.

Yiğitbaş, A. (2014). Ani Harabeleri ve Fetih Camii. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi Academic Journal of History and Idea*, 1(4), 1-5.

<http://www.kars.gov.tr/gecmis-donem-valiller> [Erişim tarihi: 06.06.2021].

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44799/illere-gore-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-i.html> [Erişim tarihi: 06.06.2021].

<https://kars.ktb.gov.tr/TR-54868/dunya-miras-listesinde-ani-orenyeri.html> [Erişim tarihi: 06.06.2021].

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kars/gezilecekyer/buyuk-katedral-fethye-cam> [Erişim tarihi: 07.06.2021]

- <http://www.virtualani.org/abughamrents/turkish.htm> [Erişim tarihi: 08.09.2020]
- <https://www.aniharabeleri.org/ani-bolgesi/tigran-honents-kilisesi> [Erişim tarihi: 08.09.2020].
- <https://karskulturturizm.gov.tr/> [11.09.2020].
- <https://arkeokur.tumblr.com/post/80578450441/ani-tanr%C4%B1%C3%A7a-anahitin-kenti> [Erişim tarihi: 08.09.2020].
- <https://www.aniharabeleri.org/ani-bolgesi/ebul-menucehr-camii> [Erişim tarihi: 07.06.2021].
- <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54889/xixyy-baltik-mimari-ornekleri.html> [Erişim tarihi: 08.06.2021].
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kars/kulturenvanteri/esk-gumruk-bnasi--kent-konsej> [Erişim tarihi: 08.06.2021].
- <https://kars.ktb.gov.tr/TR-54874/camiler-ve-kilisele.html> [Erişim tarihi: 08.06.2021].
- http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/36/01/713164/?CHK=4388a5d502f68bc5194d032d5a647d66 [Erişim tarihi: 09.06.2021].
- <https://www.karstso.org.tr/turizm/> [Erişim tarihi: 11.09.2020].
- <http://www.kars.gov.tr/> [08.09.2020].